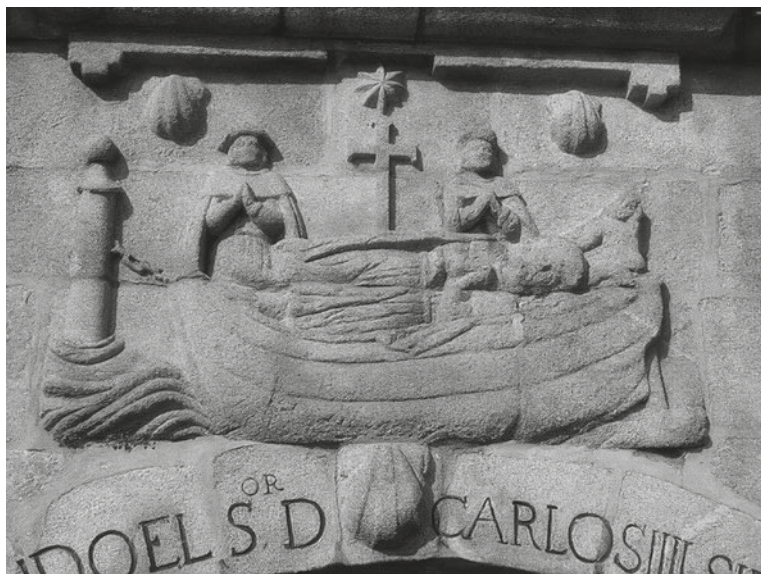


# RUTA XACOBEA MARÍTIMO-TERRESTRE-FLUVIAL DAS ILLAS CASSITÉRIDES

Por: Redacción asociación “Pineiróns”

## INTRODUCCIÓN:

Un ano antes do 1993, ao conselleiro de Relacións Institucionais da Xunta de Galicia, naquel entón, Victor M. Vázquez Portomeñe, ocorréuselle dinamizar as diferentes Rutas Xacobeas, resultando todo un éxito relixioso, económico, turístico e social que chega ata os nosos días, aumentando en afluencia ano a ano.



Representación da barca de pedra que traslada ao apóstolo Santiago.  
Foto: <https://visitargalicia.es>

Por aquelas datas, aínda que a presenza de peregrinos por eles era escasa, coñecíanse os seguintes camiños: Francés, Portugués, Norte, Primitivo, Inglés, Vía da Prata e Camiño de Inverno. Logo uníronselle a Ruta Marítima a partires de 1999 e o de Fisterra-Muxía, aínda que esta última xa era coñecida dende a antigüidade. Antes de 1993, o que máis se empregaba, a nivel Galicia, era o Francés, partindo do Cebreiro.

Incriblemente, a Ruta Marítima, non existía como Camiño Xacobeo, tendo en conta que a lenda di que os discípulos do apóstolo Santiago, Teodoro e Atanasio, trasladaron o seu corpo dende Xerusalén, nunca barca de pedra e sen temón, ata Iria Flavia, navegando polo Mediterráneo e logo polo océano Atlántico, entrando en Galicia pola desembocadura do Miño, na Garda, e percorrendo o litoral galego, coas súas illas, ata chegar á ría de Arousa, para, despois de percorrela, remontar o río Ulla ata chegar a Pontecesures-Padrón-Iria Flavia.

Cando no 1993 revitalizáronse as Rutas Xacobeas, varios membros da actual asociación Pineiróns

comprobaron, que case de xeito residual ou anecdótico, se nomeaba a Ruta Xacobeo Marítima do Mar de Arousa e río Ulla, como unha Fundación creada polo ano 1963, que foi impulsada por José Luís Sánchez Agustino. O seu primeiro remonte realizárono no ano 1965.

Parece ser, que os remotes non tiñan unha continuidade e que si, a partires de 1993, revitalizouse de novo, pero como algo puntual dun día do verán que, aproveitando a marea alta, barcos das dúas marxes da ría de Arousa navegaban ata Pontecesures.

Foi nese intre, cando algúns membros da actual Pineiróns, a xeito particular, iniciaron a reivindicación, como unha Ruta Xacobeo Principal, a **MARÍTIMA** pero ampliándoa, a nivel Galicia, á costa que vai dende a Garda, desembocadura do Miño, ata Pontecesures, incluíndo as Illas principais, que hoxe forman parte do Parque Nacional das Illas Atlánticas, e outras maiores que se atopan no seu percorrido.

Pensabamos que era importante RECLAMAR como Ruta Xacobeo, a singradura e derroteiro que seguiron os discípulos do Apóstolo e que posteriormente fixeron posible o fenómeno da Peregrinación. E ese itinerario tiña, obrigatoriamente en Galicia, que comezar na Garda e pasar polas illas principais.

Comezamos con algún artigo de prensa, que non tivo éxito entre os programadores oficiais dos Xacobeos, aínda que si, nalgunha asociación da Garda e ría de Vigo, pois posteriormente saíron á luz reivindicacións, similares ás nosas.

Cando en 1998, formamos a Asociación Cultural “Pineiróns” xunto ao seu obxectivo principal ( a Illa de Ons), estaba o solicitar aos responsables do Xacobeo da Xunta de Galicia, que se incluía a Ruta Xacobeo Marítima como fundamental, prestándolle todo o apoio institucional necesario e que, dende logo, o seu percorrido galego partira da Garda, con obrigatoria parada nas illas agora integrantes do único Parque Nacional galego para selar a Compostela, e que chegara ata

Pontecesures a través da Ría de Arousa e río Ulla. Para iso Pineiróns, pasou a formar parte das asociacións *Promotoras do Camiño de Santiago*.

Dende o primeiro momento, enviamos escritos, algunha nota de prensa e, na revista cultural AUNIOS, que edita a asociación, reivindicouse a través de varios artigos, dando, como sempre facemos, ideas e suxestións para un bo funcionamento.

Ata o de agora, non recibimos ningunha resposta sobre a nosa proposta de Ruta Xacobeá Marítima. Algún ano realizase unha xornada de remonte ata Padrón, xurdiu algunha asociación máis sobre a Traslatio,..., pero a *Ruta Xacobeá Marítima* segue sendo a *Grande Esquecida* dos *Camiños a Santiago*, pola Xunta.

### SAÍDA NA REVISTA AUNIOS OS PRIMEIROS ARTIGOS SOBRE ESTA RUTA:

Como dixemos, a reivindicación da Ruta Xacobeá Marítima era unha das teimas de Pineiróns e de dala a coñecer encargouse o coordinador de AUNIOS e actual presidente da Asociación, Tino Pardellas.

Comezou no ano 2001<sup>1</sup>, despois de que comprobáramos que as nosas reivindicacións sobre esta ruta non fixeran efecto no Xacobeo de 1999, ano seguinte da constitución da Asociación.

Foi un fermoso relato, realizado en catro entregas (2001 – 2004), onde un mariñeiro de Aguiño, alcuñado “Candorca” decide realizar esta Ruta Xacobeá Marítima dende A Garda ata Pontecesures na súa dorna “Cassitéride” para, dende alí, seguir a pé pola Ruta Portuguesa ata Santiago. Na súa singradura, non deixa sen visitar e dar a coñecer os principais lugares histórico-monumentais da costa pola que navega e das rías de Vigo, Pontevedra e Arousa, sen esquecerse, na remonta do río Ulla, de falar da súa riqueza monumental e ecolóxica.

Interesante proposta a realizada nestes artigos, intentando incentivar aos centos de patróns de embarcacións de recreo que teñen barcos, durmindo un soño letárxico nos clubs náuticos pola falla de actividade; navieiras de pasaxe das rías,..., e barcos tradicionais de todo tipo, para animalos a realizar esta ruta que daría vida aos clubs náuticos, ás rías, aos pobos costeiros,..., e ao Camiño Xacobeo Marítimo. Indubidablemente extensible aos miles de nautas doutros puntos da xeografía marítima galega, española e estranxeira. De novo non tivo éxito esta proposta e outras enviadas á administración, nin na preparación do Xacobeo 2004 nin no 2010.

Volve a intentalo un ano antes dos Xacobeos 2021 e 2022 (fixéronse en dous anos polo tema da pandemia), preparando outra proposta similar ás anteriores<sup>2</sup>, sen novelar, e máis definida e exhaustiva sobre a ruta proposta anteriormente<sup>3</sup>. Tampouco calou nos responsables do Xacobeo da Xunta, aínda que, en xaneiro de 2022 xurde unha noticia na Voz de Galicia de 21 de xaneiro, onde informan que: “Una flota de peregrinos llegará desde el sur de España a las Rías Baixas en primavera”, onde nos indican que se está programando unha gran peregrinación por parte de varios clubs náuticos de Galicia e Portugal (en Galicia levábao Asnauga<sup>4</sup>). Comentaban que saía dende Barbate (Cádiz) o 28 de maio de 2022, cruzarían todo o atlántico portugués e entrarían en Galicia pola Garda. Visitarían un bo número de portos de Portugal e Galicia e contaban con chegar a Santiago, seguindo a pé o Camiño Portugués dende Pontecesures, sobre o 10 de xuño.

Unha iniciativa fantástica que fai pensar que para o 2027 esa *Ruta Xacobeá Marítima* poda comezar a súa verdadeira singradura institucional por parte da Xunta.



Vista de A Garda dende o Castro de Santa Tegra

1 Celestino Pardellas de Blas. “O camiño xacobeo marítimo das illas Cassitérides. A ruta das illas maiores”. Revista Aunios. Nº 4 (2001), nº 6 (2002), nº 8 (2003), nº 9 (2004).

2 Celestino Pardellas de Blas. “A ruta xacobeá marítima das illas Cassitérides e da Traslatio”. Revista Aunios. Nº 25 (2020). Páxs. 2 – 6.

3 Expón sete tramos a seguir, navegando dende a Garda ata Pontecesures. Tamén paradas e opcións para coñecer a cultura, monumentos,..., e gastronomía dos concellos portuarios por onde transcorre.

4 A máis importante rede de clubs náuticos e portos deportivos de Galicia.

## XORDE A IDEA DA RUTA XACOBEOA MARÍTIMO-TERRESTRE-FLUVIAL DAS ILLAS CASSITÉRIDES

Os membros de Pineiróns que estaban a cavilar co tema da Ruta Xacobeo Marítima en embarcación, déronse conta que tamén se podería facer por terra, a carón do mar, seguindo a singradura dos discípulos de Santiago e, á vez, visitar ás zonas máis emblemáticas que ían atopándose polo camiño ou nas súas proximidades, con máis facilidade que indo en barco. Ademais, tendo en conta que a Marítima só poderían facela como nautas aqueles que tiveran os medios adecuados, que son poucos, sen embargo por terra, poderían realizala un importante número de peregrinos sen atranco.

Foi así como, paralelamente á marítima, naceu a **Marítimo-Terrestre-Fluvial**, entendendo como tal: *Andar a carón da costa e, por veces, navegar*. Queremos dicir, que a maioría da ruta sería a pé e a visita ás illas, en barco de pasaxe.

O poñela en funcionamento, requiriría unha posta en común entre a Xunta (organismo encargado do Xacobeo). Os concellos principais por onde discorre, navieiras que viaxan ás illas do Parque Nacional e remontan o río Ulla, algúns albergues, hoteis, cámpings e casas de comidas por onde pasa, empresas de autobús,..., e quizais podería necesitarse algún tipo de infraestrutura máis.

Esta Ruta, a carón da parte espiritual e relixiosa coa que algúns peregrinos se animen a realizala, hai que mirala tamén dende o punto de vista deportivo, anímico, natural, de ocio, de amizade,..., e, en especial, cultural.

Contando cunha boa posta en común, con medios e cuns servizos básicos apropiados, será unha Ruta doada de facer, sedutora, emocionante,..., atraínte e da cal imos a sacar moitas sensacións positivas.

Pois foi así que, polo ano 2003, naceu a idea desta Ruta Xacobeo que partiría da Garda e remataría en Santiago de Compostela, uníndose no seu percorrido, actualmente, con outras rutas de tipo cultural ou literario, como a do Pai Sarmiento (2016) ou a de Valle Inclán<sup>5</sup> (2022) a carón das rías de Pontevedra e Arousa.

Imos dividila, ao igual que a Marítima, en sectores, 6 concretamente. En cada sector falaremos dos: **concellos** por onde discorre, posibilidade de **itinerarios** culturais a realizar, **barcos** de transporte ás illas, **selado** obrigatorio da Compostela,...

Estes son os **concellos e illas** por onde pasarán os peregrinos: A Garda, Oia, Baiona-Vigo, illas Cíes. Cangas, Bueu, illas de Ons. Sanxenxo-Portonovo, O Grove, illa de Sálvora. Cambados, Vilanova de Arousa, Vilagarcía de Arousa, illa Cortegada. Remonte do río Ulla, Pontecesures, Padrón. Aquí rematará a Ruta Marítimo-Terrestre-Fluvial para, dende Padrón seguir a Ruta Portuguesa (Teo, Rois, Ames e Santiago de Compostela).

## A RUTA POR SECTORES

### 1º Sector: A Garda – Illas Cíes

**Concellos:** Partirán dende A Garda e pasarán polo de Oia e Baiona, podendo seguir para o seu remate ata o de Vigo, segundo preferencias. Esta primeira parte do sector coincide coa Ruta Xacobeo Portuguesa pola Costa. Logo viaxarán ás Illas Cíes, onde remata o sector primeiro.

**Itinerarios:** Dende o concello da Garda e antes de comezar a ruta, os peregrinos poden realizar percorridos culturais, visitando o Castro de Santa Tegra e os Muiños de Folón.

No concello de Oia, coñecerán o seu mosteiro, visitar os numerosos e interesantes petróglifos da zona e, segundo a época e día do ano elixido, poderán gozar dos Curros (Rapa das Bestas) que se celebran na Serra da Groba como os da Valga, Mougas, Torroña e ata os famosos Curros das Moscas.



Itinerario da ruta do Pai Sarmiento.  
<https://www.osalnes.com/es/>

<sup>5</sup> O principio ou primeiro Sector, da ruta que imos a presentar, hoxe en día atópase oficializada como “Camiño Portugués pola costa” dende o ano 2010, aínda que xa se coñecía dende a Idade Media. Ten como percorrido común coa Marítimo-Terrestre, o espazo xeográfico que vai dende a Garda ata Baiona-Vigo. Logo diferénciase en que, dende de Vigo vai cara a Redondela na procura do Camiño Portugués e a nosa segue a ruta dos Discípulos de Santiago a carón do mar.

No concello de Baiona, atravesarán os Faros de Cabo Silleiro, camiñarán rentes ao monumento da Virxe da Roca e entrarán na Vila a carón do seu Castelo, podendo visitar a zona antiga<sup>6</sup>.

Nas illas Cíes, poderán percorrer as rutas que Parques ten deseñadas.



Facho de Cabo Home. Cangas

*Barco:* En Baiona (ou os que decidan ir ata, en Vigo) collerán o barco que os transportará ata as illas Cíes, só con billete de ida, pois o regreso o farán cara á outra banda da ría de Vigo, onde comeza o sector segundo.

*Selado:* De xeito obrigatorio, o selado da Compostela debería facerse, á saída na Garda, nos concellos de Oia e Baiona e nas Illas Cíes.

### **2º Sector: Cangas – Illas de Ons**

*Concellos:* Dende as illas Cíes, collerán o barco cara a Cangas. Dende alí, polo camiño da costa proposto, irán cara ao concello de Bueu. En Bueu embarcarán cara á illa de Ons, onde remata o sector segundo.

*Itinerarios:* En Cangas, despois de visitar a vila e camiño de Bueu, pasarán pola parroquia de Aldán dende onde poderán achegarse ata o Hio para coñecer e visualizar un dos mellores cruceiros de Galicia e, dende alí, poder achegarse ata costa de Soavela onde pagará a pena subir ao Castro de Monte Facho con fermosas vistas e percorrer a pequena ruta dos Faros.

De volta a Aldán e despois de contemplar a Casa Torre, seguirán o camiño cara a Bueu. Na parroquia de Beluso, terán a oportunidade de aproximarse ata Cabo Udra, zona natural e que conta cunha pequena aula da natureza e preto dela unha fábrica de salga. Xa en Bueu, a visita obrigada, será ao Museo Massó.

Na illa de Ons, despois de visitar o seu Centro de Visitantes, percorrerán as diferentes rutas trazadas.

*Barco:* En Bueu embarcarán cara á illa de Ons, tamén con billete só de ida, pois regresarán cara á outra orella da ría de Pontevedra,

podendo elixir entre os portos de Portonovo ou Sanxenxo.

*Selado:* De xeito obrigatorio, selarán a Compostela nos concellos de Cangas e Bueu e na illa de Ons.

### **3º Sector: Portonovo-Sanxenxo – Illa de Sálvora.**

*Concellos:* Camiñaran polos de Sanxenxo e O Grove. Case todo o percorrido pola costa, enlazando coa ruta do Pai Sarmiento que vén dende Pontevedra.

*Itinerario:* Dende Portonovo- Sanxenxo, marcharán a carón da costa, seguindo o itinerario trazado polo Pai Sarmiento. Na súa andaina, pasarán a carón de fermosas praias e vista panorámicas como a do Miradoiro de Punta Faxilda, na parroquia de Noalla. A escasos 2 km, a ermida, fortaleza e castro da Lanzada, dos máis interesantes da costa galega e onde as mulleres realizan o ritual das nove ondas para intentar quedar embarazadas.

Xa no Grove terán a oportunidade de aproximarse ata a parroquia de San Vicente, onde verán a escultura que reproduce a única moeda que hai representando a Traslatio, coñecer a historia do ataque dos piratas, pola cal se celebra o corpus unha semana antes que no resto do mundo, visitar Adro Vello, importante enclave arqueolóxico, e de volta o museo da salga en Punta Moreiras. Xa na vila e despois de saborear o seu excelente marisco, terán a oportunidade de achegarse ata a illa da Toxa ou navegar entre bateas.

*Barco:* Dende o porto de O Grove, navegarán cara a Illa de Sálvora. Nós propoñemos viaxe de ida e volta, para seguir o itinerario do Pai Sarmiento pola beira pontevedresa da ría de Arousa; aínda que, se o prefiren, mirarán o xeito de procurar

<sup>6</sup> Dende Baiona, os peregrinos que o desexen poderán seguir a súa ruta ata a cidade de Vigo, que conta cunha interesante diversidade cultural que ver e visitar.

barco de volta á banda coruñesa da ría, para seguir o itinerario polos concellos de Ribeira, Pobra, Boiro, Rianxo, Dodro e chegada a Padrón.

*Selado:* De xeito obrigatorio, selarán a Compostela en Portonovo-Sanxenxo, no Grove a na Illa de Sálvora.

#### **4º Sector: O Grove – Illa de Cortegada.**

*Concellos:* Pasarán polos de Cambados, Vilanova de Arousa e Vilagarcía de Arousa, seguindo as rutas do Pai Sarmiento e de Valle Inclán.

*Itinerarios:* No percorrido preto do mar, pasarán por varias telleiras e observarán as súas esveltas chemineas. En Cambados poderán visitar o seu casco vello, o Pazo de Fefiñáns e saborear un magnífico viño albariño nalgunha das súas adegas.

En Vilanova de Arousa, percorreran o itinerario de Valle Inclán visitando a súa casa natal e museo. Tamén, non estaría de máis, unha visita á Illa de Arousa.

Chegados a Vilagarcía de Arousa, entrarán na vila entre Pazos, como o do Ríal, Rubiáns, de Vista Alegre, Gorpelleira,... Antes de coller o barco, poderán saborear unhas exquisitas ameixas en Carril.

*Barco:* No porto de Carril, collerán o barco que os transportará ata a Illa de Cortegada. Illa de doado camiñar, onde visitaran a súa capela, as ruínas das casas labregas e o bosque de loureiros.

*Selado:* Obrigatorio en Cambados, Vilanova, Vilagarcía e illa de Cortegada.



Foto antiga da capela da Illa de Cortegada. Vilagarcía

#### **5º Sector: Cortegada (Vilagarcía ou Carril) – Pontecesures.**

*Concellos:* Aínda que este sector faise remontando o río Ulla, navegas polos concellos de Catoira, Valga e Pontecesures.

*Itinerario:* Navegarán por un percorrido histórico-natural único. Na súa singradura contemplarán o único Vía Crucis marítimo-fluvial, con 17 cruceiros. Pasarán a carón das Torres do Oeste en Catoira. E ao longo do percorrido poderán observar unha fauna e flora excepcional.

*Barco:* Collerano no punto de embarque que se busque, que poderá ser en Vilagarcía ou Carril.

*Selado:* Podería ser no propio barco que os transporte ou, co billete que acredite a navegación, á súa chegada a Pontecesures.

**6º Sector:** Aquí remata a Ruta Marítimo-Terrestre-Fluvial que promovemos e conectarán co Camiño Portugués. Pasando polos concellos de Padrón, Teo e chegada a Santiago de Compostela.

*Itinerario:* Poderán visitar a Casa Museo de Rosalía, o xardín botánico, Convento do Carme. Pasarán polo Santuario da Escravitude, polo Humilladoiro e o centro monumental de Santiago de Competela.

*Selado:* Como mínimo terán que selar en dous lugares deste sector: en Padrón, Escravitude, en Milladoiro e finalmente na Oficina do Peregrino en Santiago.

### **CONCLUSIÓN FINAL SOBRE ESTA RUTA XACOBEO MARÍTIMO-TERRESTRE-FLUVIAL DAS ILLAS CASSITÉRIDES**

Temos pois unha Ruta que debería ter prioridade dentro do ámbito *Xacobeo Galego* pero que, sen saber por que, segue agochada, sen recoñecer que foi a que promoveu, grazas á lenda da singradura realizada polos discípulos do Apóstolo Santiago, que hoxe exista a Catedral de Santiago e que, ao longo dos séculos, os camiños cara a ela estiveran e estean cheos de peregrinos.

É unha Ruta doada de facer e con innumerables atractivos. Pode realizarse de xeito directo, sen saír do itinerario trazado ou percorrendo a riqueza monumental, paisaxística, natural, gastronómica,..., e espiritual que atopamos no seu tránsito e que, resumidamente, damos a coñecer como Itinerarios.

É importante e necesario, que esta ruta marítimo-fluvial ou a marítimo-terrestre-fluvial, en Galicia, comece na desembocadura do Miño e entre na nosa comunidade pola vila da Garda, pasando polas illas, que hoxe forman parte do único Parque Nacional galego. Reducíndoa só á ría de Arousa e río Ulla, queda un amplo espazo dela sen percorrer, deixando a lenda da Traslatio sen un dos seus principais membros.